

XV ASRDA FRESKA



Ilhom Xalilov
Tadqiqotchi
O'zbekiston

DOI: <https://doi.org/10.37547/ssa-V5-03-07>

Annotatsiya: Ushbu maqolada XV asr freskaning rivojlanishi, uning uslubiy va texnologik yutuqlari hamda ijtimoiy, madaniy va ilmiy omillarning ushbu san'at turining evolyutsiyasiga ta'siri ko'rib chiqiladi. Xususan, chiziqli perspektiva, yorug'lik va soyalar o'yini hamda anatomik aniqlikka alohida e'tibor qaratilgan. Shuningdek, monumental rangtasvirning keng tarqalishida cherkov va aristokratiyaning homiylik roli muhokama qilinadi. Tahlil ushbu davrning yetakchi rassomlari ijodini o'rganish hamda san'atshunoslik va tarixiy manbalar asosida olib borilgan.

Kalit so'zlar: Freska, chiziqli perspektiva, yorug'lik va soya, Uyg'onish davri, monumental rangtasvir, san'atshunoslik, anatomik aniqlik, homiylik, badiiy an'ana.

Аннотация: В данной статье рассматривается развитие фрески XV века, её стилистические и технологические достижения, а также влияние социальных, культурных и научных факторов на эволюцию этого вида искусства. Особое внимание уделяется линейной перспективе, игре света и тени, а также анатомической точности. Также обсуждается роль покровительства церкви и аристократии в широком распространении монументальной живописи. Анализ основан на изучении творчества ведущих художников этого периода, а также на искусствоведческих и исторических источниках.

Ключевые слова: фреска, линейная перспектива, свет и тень, эпоха Возрождения, монументальная живопись, искусствоведение, анатомическая точность, покровительство, художественная традиция.

Abstract: This article explores the development of 15th-century fresco painting, its stylistic and technological advancements, and the influence of social, cultural, and scientific factors on the evolution of this art form. Special attention is given to linear perspective, the play of light and shadow, and anatomical accuracy. The role of patronage by the Church and aristocracy in the widespread adoption of monumental painting is also discussed. The analysis is based on the study of the leading artists of the period and supported by art historical and historical sources.

Keywords: Fresco, linear perspective, light and shadow, Renaissance, monumental painting, art history, anatomical accuracy, patronage, artistic tradition.

Kirish. Freska — bu badiiy bezak yoki dekorativ (rang-barang yoki bir rangli) bo'yoq ishlari usuli bo'lib, u suvli yoki ba'zan ohak bilan aralashtirilgan bo'yoqlar yordamida yangi surilgan xom ohakli suvoq qatlamida bajariladi. Freska usuli o'z mohiyatiga ko'ra rangtasvir va binoning arxitekturasini eng uyg'un tarzda birlashtiradi. Ushbu xususiyati, shuningdek, rassomdan jasur va ishonchli mo'yqalam harakatlarini talab qiladigan yozish uslubi tufayli freskani me'moriy bezakda eng ifodali badiiy usullardan biriga aylantiradi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya:

XV asr freskali rassomchiligi Yevropa tasviriy san'atining rivojlanishida muhim bosqich hisoblanadi. Bu davrda rassomlar realistik shakllar, fazoning chuqurligi va his-tuyg'ularning ifodalanishida yangi yuksakliklarga erishdilar. Freskaning taraqqiyotiga ta'sir qilgan asosiy omillardan biri Uyg'onish davri bo'lib, u o'rta asr san'ati an'alaridan ilmiy va anatomik jihatdan aniq inson tasvirlariga o'tishni belgilab berdi.

Freska keng tarqalgan muhim hududlar Italiya, Flandriya va qisman Ispaniya bo'lgan. Italian ustalari – Mazachcho, Piero della Francheska va Andrea Mantenya – perspektiva, yorug'lik-soya va proporsiya bilan ishlashning yangi uslublarini ishlab chiqdilar. Ushbu tadqiqotda XV asr freska san'atining asosiy jihatlari, uni tahlil qilish metodologiyasi, shuningdek, adabiy manbalarning mazkur san'at yo'nalishiga ta'siri o'rganiladi.

XV asr freskalarini o'rganish murakkab yondashuvni talab qiladi, bu esa san'atshunoslik tahlili, tarixiy-madaniy tadqiqotlar va texnologik jarayonlarni o'rganishni o'z ichiga oladi. Tahlil asosida qurilgan manbalar sifatida ham birlamchi manbalar (masalan, Leon Battista Alberti va Cennino Cennini traktatlari), ham zamonaviy san'atshunoslik tadqiqotlari qo'llaniladi. Xususan, freskalar yaratishning texnik jihatlari alohida e'tibor qaratiladi, jumladan, ho'l suvoq bilan ishlash, tayyorgarlik chizmalari va yangi pigmentlarning joriy etilishi kabi jarayonlarga.

Tahlil metodologiyasi bir necha bosqichni o'z ichiga oladi. Birinchidan, Yevropaning turli mintaqalaridagi freska rasmchilik uslublari o'rganiladi. Ikkinchidan, turli rassomlarning asarlari taqqoslanib tahlil qilinadi, bu esa an'anaviy va innovatsion usullarning ta'sirini aniqlash imkonini beradi. Uchinchidan, madaniy kontekst tahlil qilinadi, bunda aristokratiya va cherkov homiyligi, shuningdek, o'sha davr falsafiy va diniy g'oyalarining ta'siri o'rganiladi.

XV asr freska san'atini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, bu davr devoriy rasm texnikasi va uslubining rivojlanishida burilish nuqtasi bo'ldi. Eng muhim yutuqlardan biri chiziqli perspektivaning rivojlanishi bo'lib, bu, ayniqsa, Masaccio ijodida yaqqol namoyon bo'lgan. Jumladan, uning "Uchlik" (1425–1427) freskasida bu aniq ko'rinib turadi. Ushbu asar perspektiv qisqartirish texnikasining mukammal qo'llanilishini namoyish etib, o'sha davrgacha o'rta asr rangtasvirida mavjud bo'lmagan chuqurlik effektini yaratgan.

Yana bir muhim jihat – shakllarga hajm berish uchun yorug'lik va soyaning (chiaroscuro) qo'llanilishi bo'ldi, bu ayniqsa Piero della Francesca asarlarida yaqqol seziladi. U yorug'lik va soyaning uzatilishida yangi usullar ishlab chiqdi, bu esa XV asr rassomlariga inson tanasi va me'moriy elementlarni yanada realistik tasvirlash imkonini berdi. Bundan tashqari, tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, ushbu davrda ranglar palitrası kengayib, yangi pigmentlar – masalan, lazurit va kinuvar qo'llanila boshlandi, bu esa rang yechimlarini yanada to'yingan va jonli qildi.

Naijalar. Freska usulida ishlash texnikasi oddiy bo'lib, u sodda moddiy vositalar va usullar yordamida amalga oshiriladi. Biroq, devoriy rangtasvir uslubini o'zlashtirish – ya'ni molbert san'atidan butunlay farq qiluvchi texnikalarni o'rganish bilan bir qatorda – bu usul ma'lum mahorat va texnologik bilimlarni talab qiladi. Bunday bilim va ko'nikmalar ilgari devoriy rangtasvir san'ati rivojining turli bosqichlarida ustalar tomonidan qo'llangan. Agar bu bilim va ko'nikmalar yetarlicha egallanmasa, devorda bajarilgan ishlar mustahkam va bardoshli bo'lmazligi mumkin. Freska san'atini puxta egallash uchun nafaqat qadimgi fresko ustalarining texnikasini o'rganish, balki zamonaviy qurilish texnologiyalari bilan ham tanish bo'lish zarur.

So'nggi ikki-uch asr davomida fresko texnikasi deyarli unutilib, uning o'rnini moyli yoki qisman tempera bo'yoqlari bilan ishlangan rangtasvir, shuningdek, quruq suvoq ustiga elim yoki ohakli bo'yoqlar bilan ishlash usullari egalladi. Fresko san'atini puxta egallagan ustalar nafaqat bizda, balki butun dunyoda juda kam uchraydi. Shunga qaramay, qurilish sohasida fresko usuli bilan ishlash muhim ahamiyat kasb etishi kerak. O'zining monumentalligi va badiiy ifoda kuchi bilan fresko usuli me'morchilik ruhiga eng mos keluvchi san'at turi hisoblanadi. Shu sababli sovet me'morchiligining rivojlanishi yillarida rassom va me'morlarning fresko texnikasini o'rganish va qo'llashga bo'lgan qiziqishi sezilarli darajada ortdi. Biroq, aksariyat rassomlar va me'morlar devoriy rangtasvirning texnik asoslari haqida yetarlicha aniq va to'liq bilimga ega emaslar.

Muhokama. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, XV asr freska san'ati tarixidagi eng muhim bosqichlardan biri bo'ldi. Perspektivaning rivojlanishi, anatomik jihatdan aniq tasvirlash va bo'yoq surtishning innovatsion usullari Yuksak Uyg'onish davri rangtasvirining keyingi taraqqiyotiga katta ta'sir ko'rsatdi. Shu bilan birga, ushbu davr san'at yutuqlari ilm-fan rivojlanishi bilan chambarchas bog'liq edi, xususan, Yevklid va Ptolemeyning asarlari perspektivani yaratishga katta ta'sir o'tkazdi.

Bundan tashqari, tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy va iqtisodiy omillar XV asr freskalari uslubining shakllanishida muhim rol o'ynagan. Papalik, aristokratiya va savdo gildiyalari homiyligi monumental san'atning ravnaq topishiga imkon yaratdi. Xususan, ibodatxonalar va saroylardagi buyurtma asosida chizilgan devoriy rasmlar nafaqat diniy, balki buyurtmachilarning siyosiy ambitsiyalarini ham aks ettirgan bo'lib, bu Medichi kapellasi va Mantuyadagi Palazzo Dukale freskalarida yaqqol ko'rinadi.

Shu bilan birga, shuni inobatga olish kerakki, freska san'atining rivojlanishi Yevropaning barcha mintaqalarida bir xilda kechmagan. Agar Italiyada texnika va uslub jadal takomillashgan bo'lsa, shimoliy mamlakatlarda gotika ta'siri uzoqroq saqlanib qolgan. Bu esa qit'aning turli hududlarida freska rasmlarining xilma-xil variantlari shakllanishiga olib kelgan.

Xulosa. Xulosa o'rnida shuni aytish joizki, XV asr freska san'ati tasviriy san'at rivojlanishining muhim bosqichi hisoblanadi. Chiziqli perspektiva, yorug'lik va soya hamda bo'yoq surtishning yangi texnologiyalari tufayli rassomlar realistik tasvir yaratishda misli ko'rilmagan yutuqlarga erishdilar. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, bu jarayonda matematika va anatomiya sohasidagi yutuqlar, shuningdek, monumental san'at miqyosining kengayishiga yordam bergan ijtimoiy-iqtisodiy omillar muhim rol o'ynagan. XV asr san'at va adabiyot an'alarining ta'siri Yuksak Uyg'onish davri ustalarining asarlarida ham kuzatiladi, bu esa ushbu davr san'at tarixidagi beqiyos ahamiyatini tasdiqlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Lukyanova T.A., Kuks Y.M. Monumental freska san'atida tabiiy organik bog'lovchilardan foydalanish masalasiga doir. "Tasviriy san'at texnologiyalari" to'plamida. 2-jild. Tarixiy tafakkur yodgorliklari. 2012. B. 50–75.
2. Freska texnikasi: Amaliy qo'llanma / Comp. V.I. Morozov. Izhevsk: Udmurt universiteti nashriyoti, 2012. 38 c.
3. Arxeologik qazishmalardan olingan monumental rasmlarni restavratsiya qilish metodologiyasi. Davlat Ermitaj muzeyi. Monumental rangtasvirni ilmiy tiklash laboratoriyasi. Sankt-Peterburg, 2002.
4. Лентовский, А.М. Технология живописных материалов / А.М. Лентовский. - Л.; М.: ИСКУССТВО, 1949. – 220 с.
5. Nazokat, A. Means of Ensuring the Integrity of the Image and Writing in the Performance of Visual Advertising. 2021.